

Emóciós hit és zsigeri politika

A baráti körben zajlott „Jézushűség és egyházhűség”-vitában keserűen állapítottam meg magamban, hogy a józan és racionális jézuskövetés mindig vereséget szenved a mitikus, vallási, emóciós hittel szemben. Eszembe jutott egy régi olasz film, amely arról szólt, hogy a város polgármestere vízvezetékét akart építeni a kisvárosban, de semmire sem jutott a lakosok ellenállása miatt. És akkor jött a polgármester segítségére a pap. *Szent Januarius* (de lehet, hogy más) vérének körmenetét hirdette meg, hogy kérjék a szentet, segítse a vízvezeték építését. A vízvezetékét határidő előtt megépítették. „*A mai ember nem racionális, hanem emocionális*” – írja Csányi Vilmos. Hogy miért baj ez? Mert az emocionális ember könnyen „megvezethető”, és a józan ész csak alárendelt szerepet tölt be az értelmes ember életében.

Az ember egyik definíciója: „*Homo est animal rationale*” („az ember eszes állat”). Sejtem, hogy az állati eredet megmáshíthatatlan, de hinni szeretnék a definíció másik felében, az emberi racionalitás erejében. Laikusként próbáltam tájékozódni az emóciók és zsigerek világában, és amit le tudtam szűrni magamnak, leírom, hát-ha segíthetek vele valakinek.

1. Az emóciós hit és a ráció

Érdekes ajándékkönyv került a kezembe: *Friss elmével egy életen át* (Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest 2011). A hatalmas, franciából átvett kötet 11 fejezetben az agrárról szól, annak működéséről, betegségeiről, terápiákról stb. Ebben bukkantam rá az emóciók tárgyalására a 10. fejezetben.

A szakirodalom szerint hat elsődleges **emóció** létezik az emberben: 1. félelem, 2. szomorúság, 3. düh, 4. undor, 5. öröm, 6. csodálkozás. Az érzelmek színes változata kötődik ezekhez: pl. 1. félelem: aggodalom, iszony, rémület, 2. szomorúság: keserűség, büntudat, 3. düh: bosszúság, mogorvaság, ingerlékenység, 4. undor: ellenézés, utálkozás, irtózat, 5. öröm: üdvözültség, boldogság, derűltség, 6. csodálkozás: bárgyúság, döbbenet.

Az emóció és az érzelem különbözik egymástól. A folyamat úgy írható le, hogy egy inger észlelése mozgásba hozza a testet, ezt a belső változást azután az agy feltérképezi, és tudatosítja. Eszerint az **emóció** egyfajta spontán testi reakció (biokémiai fo-

lyamat), az **érzelem** pedig tudatos szubjektív érzés (testünk és agyunk üzenete), amelyet tudunk kell **értelmezni** (érzelmi intelligencia).

Egy konkrét példával megvilágítva: A szerelem érzését megelőzi egy inger, amelyet követ egyfajta testi vonzalom, az **emóció**, amely két embert egymáshoz közelít anélkül, hogy tudomást vennének róla vagy megfogalmaznák azt. A testi vonzalom működésbe lépése után, amikor az emóció eléri a tudatosulást, szubjektív **érzelemmé** válik, a szerelem élményévé, amelyben többek között emberfeletti tulajdonságokkal ruházzuk fel a szeretett személyt. Ezt az erős érzelmi töltetű állapotot (amely bizonyos pszichiáterek szerint másfél év!), a józan értelmi mérlegelésnek, a **ráció**-nak kell követnie, hogy abból tartós kötődés következhesen.

Mindezek alapján próbálom értelmezni az **emóciós hit** (vallás) és a **racionális hit** (tisztá istenhit) problematikáját, mert úgy gondolom, hogy a történelem (vallástörténet) és az egyén (személyes történet) ismeri a fent vázolt folyamatot az istenhit vonatkozásában is.

A vallások történetét nagy leegyszerűsítéssel három fejlődési szakaszra osztják a vallástörténészek: a primitív népek vallási hiedelmei, a kultúrnépek vallásai és a világvallások. A **primitív vallások**: mana-hit (természeti erő), fetiszizmus (tárgyak), totemizmus (állatok), halottkultusz (halottak és ősök), samanizmus (varázslók), animizmus (szellemek), égitestek imádása (asztrólatrria). A **kultúrvallások**: politeizmus (sokistenhit), henoteizmus (főistenhit), panteizmus („világisten”). **Világvallások**: a monoteizmusok (egyistenhitek).

Talán nem erőltetett, ha az emberiség, de a mindenkori egyedi ember hitbeli fejlődéstörténetét is ezzel a három szinttel vetem össze.

Így a **primitív vallások** és a kisgyerek hite is az emberi emóciók szintjén mozog. A félelem és a vágy emóciói jellemzik. Félelem a nagy „Ismeretlenről”, amely megnyilatkozik a természeti erőkből, tárgyakban, állatokban, élő és meghalt emberekben, égitestekben és szellemekben. Ezekhez vegyes érzelmekkel viszonyul az ember: aggodalom, rémület, keserűség, büntudat, ellenézés, irtózat, düh – ugyanakkor vágyai teljesülését is átéli az öröm, a csodálat, az üdvözültség és boldogság érzete által.

Az sem lehetetlen, hogy a fejlődés következő fokozatán lévő **kultúrvallások**, de a serdülőkor utáni fiatal hitét is a testi emóciók tudatosulásának szintje jellemzi. A megszemélyesített és személytelen istenségek hite, sőt imádata, ami a tudatosult szerelmi állapotnak felel meg, és a felfokozott kultuszokban nyilvánul meg (állat- és emberáldozatok, orgiasztikus istentiszteletek vagy éppen az érzelmektől és vágyaktól való radikális szabaddás törekvése).

A **világvallások** – illetve a felnőtt emberek hite is – ma már az istenség iránti „szerelem” tudatos és józanabb formáit mutatják tanaikban (egysístenhit és tisztességetika). A gyakorlatban azonban valahol az alsó szinten van ez a hit. A távoli múltban még máglyák, keresztes háborúk, vallásháborúk folytak, de „szent háborúk”, öngyilkos merényletek dúlnak a jelenben is, vagy kulturáltabb formában pusztán egyházi átkok és kiközösítések jelennek meg az egy Isten (sőt a Jézus-hit) nevében.

Itt válik személyessé az elemzés. Annak idején megismertem annak a Jézusnak képét, aki nem ismer más Istent, csak a **Szeretet Istenét**, aki csak adni, szolgálni és megbocsátani tud. Ezt a Jézust és az ő Istenét lehetne igazi „szerelemmel” hinni és szeretni, s ez a „szerelem” a józan érzelmi mérlegelés után tartós kötődést jelenthetne egy emberi élet Isten által elgondolt leélésére. De kegyetlen valóság, hogy a hitbeli félelmek (büntető Isten) és vágyak (varázsló, manipulálható Isten) emóciói sokkal erősebbek, mint az érzelmi intelligenciánk. Emócióinkon úrrá lehetnének önismerettel, szabad akarattal, belső motivációkkal, kellő empátiával, helyes kapcsolatkezeléssel, és így az emóciók szövetségeseink lehetnének. Ám az ártó emóciók uralmának sajnos az Istennel és az emberekkel való kapcsolatunkban sem tudunk, és talán nem is akarunk véget vetni. Zsarnoki emócióink ezért a sárga elvárásnak.

2. A zsigeri politika és az értelem

A zsigeri politizálás témában kutakodva találtam rá **Boldogkői Zsolt: Politikai nézetekkel születünk?** c. írására (Index, 2013. febr. 20.). Ebben olvasom: eddig elfogadott általános álláspont volt, hogy az ember politikai álláspontjára a neveltetés és a környezet hat, de a gének nem játszanak szerepet. Az utóbbi évek friss kutatá-

sai azonban azt mutatják, hogy az öröklött tényezők is fontosak.

A kutatások körébe a politikai értékrendek vizsgálata tartozik. Ezek a klasszikus kategorizálás szerint a **konzervatív** és **liberális** értékrend.

A kutatások azt mutatják, hogy a politikai nézeteknek vannak agyi lenyomataik, de csak egy részük vezethető vissza genetikai okokra, más részüket a szociális környezet határozza meg.

A klasszikus viselkedés-genetika kedvelt vizsgálati alanyai az olyan *egyiptéjű ikrek*, akiket elkülönülten neveltek. A vizsgálat eredménye szerint az általános politikai nézetek (konzervatív, liberális) erős genetikai gyökerekkel rendelkeznek, a konkrét politikai pártokkal való azonosulást pedig szinte kizárólag a környezeti hatások alakították ki.

A kutatások irányát az egyes **politikai gének** (öröklés) és **politikai attitűdök** (környezet) agyi megfeleltetése és az agyterületek vizsgálata követte. A kétfajta politikai hozzáállás, a konzervatív és a liberális gondolkodás agyi lokalizálása során kiderült, hogy a félelmet irányító egyik agyi

központ, az *amygdala* (stresszközpont) jobboldali része a konzervatívoknál fejlettebb, viszont a liberálisoknál a bal *inzuláris kéreg* (konfliktuskezelő központ) aktívabb. Mivel az amygdala jellemzően a félelem és idegenkedés agyi központja, ezért a konzervatív beállítottságú ember politikai gondolkodásmódját ezek az alapérzelmek irányítják, a liberális beállítottságú emberek pedig a konfliktuskezelő központ aktivitása miatt toleránsabbak a másság iránt.

A *pszichológiai tesztek* egyéb jellemző tulajdonságokat (hajlamokat) is kimutattak a konzervatív és a liberális gondolkodású embereknél.

A **konzervatívokra** jellemzőbb a változásoktól való félelem és az idegenekkel szembeni tartózkodás mellett a zártság, a tekintélyelvűség, a szabályokhoz ragaszkodás, a rend szeretete, a megbízhatóság, az önérvényesítés és a kudarcckerülés.

A **liberálisok** kevésbé rendpártiak és szabálytisztelők, a tekintéllyel szemben fenntartással élnek, érvekkel könnyebben meggyőzhetőek, a szociális igazságosságra érzékenyek, idegenekkel szemben toleránsak, az

új iránt nyitottak, kreatívak és sikerorientáltak.

Egy 2011. évi kutatás (*Haterni csoport*) eredményei azt valószínűsítik, hogy egyes kromoszómák szerepet játszhatnak bizonyos politikai állásfoglalások kialakulásában. A kutatók **négy géncsoportban** találtak megfelelőséget a konzervatív és liberális ideológiákkal. Ezek a *glutamat* (gondolkodás), a *serotonin* (érzelmek), a *dopamin* (a jutalmazó rendszer) és a *szaglás*. (A politika és a szaglás összefüggése meglepte a kutatókat).

A viselkedés genetikai elemeinek vizsgálata napjainkban nagy iramban halad. Maguk a kutatók hívják fel a figyelmet arra, hogy az eredményeket *óvatosan* kell kezelnünk. Annyi biztosnak mondható, hogy a genetika és a környezet együtt hat ránk, pontosabban a környezet a géneken keresztül hat. De az is biztos, hogy a gének hatása *nem végzetserű*.

Annál is kevésbé, mivel a konzervativizmusra vagy liberalizmusra való öröklött hajlandóságunkat olyan genetikai mechanizmusok hozzák létre, amelyek az **evolúciós siker** érdekében dolgoznak. A körülményektől függ, hogy mikor melyik gondolkodásmód szükséges inkább. Stabil helyzetben inkább a konzervatív, változó helyzetben a liberális, de minden helyzetben egyértelműen szükség van mindkét típusra. Annál is inkább, mert az egyéneken keverten van jelen mindkét forma.

Itt érek el ismét a személyes problémámhoz. Az említett szerző megemlíti, hogy nálunk a politikai ideológiában az elmúlt húsz évben feléledt a **„törzsi ösztön”**, amely felülírja magát a politikai gondolkodást is. Az ősidőkben lehetett szerepe az idegen törzsekkel való szembenállásnak, de a mai kulturált és felvilágosult világban érthetetlen, hogyan lehet egy természetes ösztön a politika játékszere. Józan ésszel hogyan lehet engedni, hogy a mi életünkbe és világunkba ilyen mély szakadékot vájjon? A szerző állítja, hogy a törzsi ösztön másik gombja is bekapcsolható lenne, vagyis az **„összefogásé”**. Szabad akarattal ellenállhatnánk mind a géneknek, mind a környezetnek. Normális országokban az eltérő gondolkodásmódok nem ütnek, hanem kiegészítik egymást. Egy olyan közösségben pedig, amelyben még az ellenségszeretet parancsa is érvényes, miért ne lehetne elérni, hogy szociális intelligenciánkkal keményen ellenálljunk a tudatalattiból és a környezetből jövő zsigeri indulatoknak?!

Befejezésül két kérdés:

- 1) Mit kezdünk emóciós hitünkkel?
- 2) Mit kezdünk a zsigeri politikával?

Kovács László

